

GAZİ TÜRKİYAT
G Ü Z / 2 0 2 3

Atf / Citation

DERE, M. (2023). "Kemal Tahir'in 'Şaban Paşa'nın Hatıraları'" Hikâyesinde Şevket Süreyya Aydemir Parodisi". *Gazi Türkiyat*, 33: 1-19.

Geliş / Submitted

12.08.2023

Kabul / Accepted

09.09.2023

DOI

10.34189/gtd.33.001

KEMAL TAHİR'İN "ŞABAN PAŞA'NIN HATIRALARI" HİKÂYESİNDE ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR PARODİSİ

Parody of Şevket Süreyya Aydemir in Kemal Tahir's Story "Şaban Pasha's Memoirs"

Mustafa DERE*

Öz

Şevket Süreyya Aydemir biyografi, otobiyografi, roman ve inceleme gibi birçok türde eserler vermiş, üretken ve çok yönlü bir yazardır. Farklı türlerdeki eserleriyle dar anlamda Türk tarihine ve edebiyatına, geniş anlamda ise Türk kültürüne ve bilimine katkı sağlamıştır. Hiç şüphesiz ki bu katkıların en önemlilerinden biri, onun yayıma hazırladığı ve hakkında uzun bir takdim yazısı yazdığı Halil Paşa'nın hatıralarıdır. Enver Paşa'nın kendisinden bir yaş küçük amcası olan ve ayrıca İttihat ve Terakki'nin ileri gelen kimselerinden sayılan Halil Paşa'nın hatıraları 10 Ekim 1967-29 Aralık 1967 tarihleri arasında Akşam gazetesinde tefrika edilir. Bu tefrikanın ilk beş gününde ise Şevket Süreyya Aydemir'in bahsi geçen takdim yazısı yayımlanır. Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir'den dünya görüşlerinin farklılığı sebebiyle hoşlanmamasının da etkisiyle takdim yazısının parodisini yapar. Bu parodi, belli bir konu bütünlüğüne sahip olduğu; fakat tamamlanmadığı/tamamlanamadığı için yazarın yarım kalan hikâyelerinden biri olarak kabul edilir ve Sevengül Sönmez'in baskıya hazırladığı Kemal Tahir hikâyelerinin Zehra'nın Defteri adlı ikinci cildinde Halil Paşa'ya izafeten "Şaban Paşa'nın Hatıraları" başlığıyla yayımlanır. "Şaban Paşa'nın Hatıraları" içeriğinde çok ağır tenkitler barındıran bir metindir ve buradaki parodi unsurları tematik bir yaklaşımla "Bir Türk Aydını Olarak Şevket Süreyya Aydemir'in Tenkidi", "Şevket Süreyya Aydemir'in Eserlerinin Tenkidi" ve "İttihat ve Terakki'nin Temsilcisi Olarak Halil Paşa ile İlgili Tenkitler" şeklinde üç başlıkta ele alınabilir.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, Parodi, Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir, Şaban Paşa'nın Hatıraları

Abstract

Şevket Süreyya Aydemir is a prolific and multi-faceted author who produced works in numerous genres such as biography, autobiography, novels, and essays. With his works in different genres, he contributed to Turkish history and literature in a narrower sense and to Turkish culture and science in a more general sense. Undoubtedly, among the most important contributions he made is "Halil Pasha's Memoirs", which he prepared for publication and wrote a long introductory text

* Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu/TÜRKİYE. mustafadere@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3326-2678

on. The memoirs of Halil Pasha, who is Enver Pasha's uncle, one year older than himself and one of the notables in the İttihat ve Terakki Party, were published in Akşam newspaper between October 10, 1967 - December 29, 1967. In the first five days of this publication, Şevket Süreyya Aydemir's introductory text mentioned above was published. Under the influence of his dislike for Şevket Süreyya Aydemir due to their different views of the world, Kemal Tahir writes a parody of the introductory text. This parody is considered one of the incomplete stories of the author as it had a certain cohesion but was not/could not be completed, and it was published with the title "Şaban Pasha's Memoirs" with reference to Halil Pasha in the second volume of Kemal Tahir stories prepared for publication by Sevengul Sonmez titled Zehra'nın Defteri. "Şaban Pasha's Memoirs" is a text that embodies very heavy criticisms, and the parody elements here can be discussed with a thematic approach under three headings "Criticism of Şevket Süreyya Aydemir as a Turkish Intellect", "Criticism of Şevket Süreyya Aydemir's Works", "Criticisms regarding Halil Pasha as a Representative of the İttihat ve Terakki Party."

Keywords: Story, parody, Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir, Şaban Paşa'nın Hatıraları

GİRİŞ

Tenkrit, insanoğlunun mükemmele ve ideal olana ulaşma isteğinin bir sonucu olarak hayatın her alanında kendisini gösterir. Bu noktada parodi; müzikten sinemaya, sinemadan resme, resimden edebiyata kadar kapsama alanı bulan ve dolayısıyla daha çok sanatı ilgilendiren bir tenkrit yöntemi olma niteliğiyle ortaya çıkar. Bahsi geçen sanatlar içinde özellikle edebiyat sahasında parodinin geçmişten bugüne büyük bir yayılma ve kullanım alanı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Edebî, sanatsal, toplumsal, sosyal, politik, bürokratik, ekonomik, eğitimsel, hukuksal ve benzeri her türlü konu ve sorun, içerik açısından edebiyat eserinde eleştirel bağlamda değerlendirilebilmekle birlikte parodide dönem, eser, fert gibi belli bir unsurun hedef olarak belirlenip taklit yoluyla tenkidi esas alınır. Buna bağlı olarak yazar veya şair, eserini yazarken bilinçli ve dikkatli bir şekilde hem yeni hem de olağandan farklı bir tür meydana getirir.

PARODİ KAVRAMI ÜZERİNE

Parodi, yukarıda da ifade edildiği gibi, genellikle bir dönemin, bir kimsenin veya çoğunlukla bir eserin taklit edilerek yeni bir metnin ortaya konulmasıdır.¹ Bu yeni taklit metin, taklit edilen metinle ilgili olumlu-olumsuz görüşlere de sahip olsa veya parodiyi meydana getiren yazarın beğenisini ya da beğenmediği tarafları da yansıtsa her halükârda "bir tür eleştirel tenkrit"tir (Cuddon 2013: 514). Margeret A. Rose, iki tavrı üzerinden parodiyi ve parodinin işlevini şöyle değerlendirir:

"Parodinin alıntı yapılan metne karşı tutumu ile ilgili özetle iki temel kuram vardır. İlki, seçilen metnin parodici tarafından taklit edilmesindeki amacın seçilen metin ile taklit yolu alay etmek ve metnin parodisini yapmanın arkasındaki etkenin eseri aşağılamak olduğunu savunur. İkincisi ise parodinin, o metnin tarzında yazmak için eseri taklit ettiğini ve kendisini taklit edilmiş metne karşı motive eden şeyin sempati olduğunu"

¹ Bedia Koçakoğlu'nun da belirttiği gibi, "parodi uygulamasında taklit edilen metnin konusu, ana metne tamamen yedirilmiş olabileceği gibi, ana metinde taklit edilen metinden bir cümle ya da kahraman da alınabilir." (2012: 104).

savunur. Birinci görüş, genellikle parodiyi zıt değerli olmayan komik ve alaycı taklit olarak görürken ikinci görüş ise parodinin, parodisi yapılan metnin bir parçası hâline getirilen 'hedef'e ya da 'model'e hayranlık duyduğunu kabul eder." (2016: 69-70).

Burada bahsedilen işlevden yola çıkılarak parodi en basit şekilde, "parodistin özgül zihinsel/duygusal durumu çerçevesinde, başka metinler üzerinden belirli sempatilerini ya da antipatilerini yansıttığı; dolayısıyla ele aldığı ya da göndermede bulunduğu şeyi korumaya ya da yıkmaya yöneldiği bir tür olarak" (Cebeci 2016: 90) açıklanabilir. Bununla birlikte parodi, sempati ve antipati çerçevesinde iki tavrı da kastetmesine rağmen hem sanat ve edebiyat sahasında hem de popüler kültürde terminolojik olarak daha çok Margaret A. Rose'un vurguladığı birinci tavrı karşılayacak şekilde yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla da literatürde parodi ile ilgili yapılan tanımların büyük çoğunluğu söz konusu kapsamdadır.²

Örnek verilecek olursa M. H. Abrams, bahsedilen birinci tavrı esas alarak parodi ile ilgili, "Parodi, belli bir edebî eserin karakteristik özelliklerini ve ciddi tarzını veya belli bir yazarın ayırt edici özelliklerini, ciddi bir edebî türün tipik üslubunu ve diğer özelliklerini taklit eder. Ayrıca düşük veya komik şekilde uygunsuz konuların taklidine başvurarak orijinalin değerini düşürür." (1999: 26) yorumu yapar. Kubilay Aktulum parodinin, "yazımsal bir dizgenin (metin, biçim, basmakalıp söz, tür), tümüyle alaycı ya da eleştirel bir maksat gütmeyen, gülünç bir çelişki yaratacak biçimde açıkça gözler önüne serilerek ve dönüştürülerek, oyunsal düzende yeniden yazılması" (2004: 303) olduğunu söyler. Gürsel Aytaç parodi için, "bir edebî eserin biçimini konusundan koparıp o konunun yerine başka ve aykırı bir konu yerleştirerek gülünç bir uyumsuzluğu (idealle gerçeklik arasında) ortaya çıkarmak ve böylece alaya alan bir taklit etkisi uyandırmak" (1999: 237) ifadesini kullanır. Ömer Faruk Huyugüzel parodiyi, "bir yazarın bir eseri veya bütün eserlerinin gülünçleştirerek veya sıradanlaştırılarak taklit edilmesi, ondan hareketle yeni bir metin veya eser ortaya konması" (2018: 371) şeklinde tanımlar. Son olarak İsmail Çetişli'ye göre parodi, "Bir sanatkârın, başka bir sanatkârın eserini -alay etmek ve eleştirmek amacıyla- taklit ederek yeniden kurgulaması ve gülünçleştirmesidir." (2014: 182).

Parodi kavramı ile ilgili tanımlar arasında bazı istisnâî farklılıklar olmakla birlikte bütün bu ifadelerden yola çıkarak sanatsal parodi için, "gerçekliğin başka biçimde sunumu, dönüştürülmesi işlevini üstlenir" (Özdemir 2019: 69) yorumu yapılabilir. Bu dönüşümün tespiti, ayrıntılar üzerinde durulmasını gerektirdiği için her iki metnin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı gibi, dikkatli bir inceleme sürecini de zorunlu kılar. Zira iki eserin ilişkisinden doğan ve eleştirel çerçevede sunulan yeni ve farklı bir anlam vardır. Başka bir deyişle, "Parodi üzerine düşünmek temelde asıllar ve taklitler üzerine düşündürmektir: Eldeki metin başka bir şeye dönüştürülüp yeni bir metin hâline getirildiğinden

² Bu yaygınlaşmanın farkında olan Margaret A. Rose durumdan şikâyet de etmektedir: "Parodilerin, hedeflerine karşı hem eleştirel hem de sempatik olabilmelerine karşın, birçok eleştirmen parodiyi sadece eleştirel ya da sadece sempatik, oyuncu, tahrik edici, taraf, dine saygısız, ironik, taklitçi veya taklitçilik karşıtı vb. olarak açıklamaya devam etmektedir. Parodi, kendine özgü ikili yapısı sayesinde, 'hedefi ile zıt değerli ya da muğlak bir ilişki kurabilen bir araçtır. Bunun yanı sıra, yazar isterse yukarıda bahsedilen özelliklerin birkaçını tek seferde göstermek için de kullanılabilir." (2016: 71).

ve bu dönüşümde asıl metin bir biçimde mutlaka kendini gösterdiğinden. Parodi asıl olanla taklidinin tehlikeli geriliminde kurulmak zorundadır.” (Göksel 2015: 59).

Parodinin postmodernizmle önem/yaygınlık kazandığı açıktır. Postmodernizmde parodi, metinlerarasılık kuramının alt başlığı kapsamında değerlendirilir ve bir anlatım tekniği olarak öne çıkar. Postmodern yazarlar, “kendilerinden önceki yapıtları altmetinler olarak kullanmayı, onlardan kendi yarattıkları kurmaca içinde yararlanmayı, bazen onlara öykünmeyi, bir adım sonra da parodisini yapmayı bir yaratma eylemi olarak” (Gümüş 2010: 75) kabul ederler. Fakat hiç şüphesiz ki, “parodi, postmodernizm öncesi dönem ve sanat akımlarında da mevcuttur.” (Çetişli 2014: 183). Postmodern kurmacanın dışında düşünüldüğünde gerek dünya edebiyatında gerekse Türk edebiyatında klasikten moderne, üzerinde durulması gereken birçok parodi örneğine rastlanabilir.

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR PARODİSİ OLARAK “ŞABAN PAŞA’NIN HATIRALARI”

Kemal Tahir’in yarım kalan hikâyelerinden biri olan “Şaban Paşa’nın Hatıraları” Türk edebiyatındaki parodik metinlere dikkat çeken bir örnektir. Kemal Tahir bu hikâyede Şevket Süreyya Aydemir’in yayıma hazırladığı Halil Paşa’nın hatıralarının, yine Şevket Süreyya Aydemir tarafından kaleme alınan takdim yazısının parodisini yapar. Kemal Tahir’in eleştirel üslûbunu açık bir şekilde ortaya koyan parodi, Bir Türk aydını olarak Şevket Süreyya Aydemir’in tenkidi, Şevket Süreyya Aydemir’in eserlerinin tenkidi ve İttihat ve Terakki’nin temsilcisi niteliğindeki Halil Paşa’nın tenkidi olmak üzere üç ana tema üzerinde şekillenir.

Bir Türk Aydını Olarak Şevket Süreyya Aydemir’in Tenkidi

“Şaban Paşa’nın Hatıraları” bir eser parodisi olsa da bu parodide en çok Şevket Süreyya Aydemir’in şahsı ile ilgili tenkitler öne çıkarılır. Hikâyeye, kendisinden Şaban Paşa olarak bahsedilen Halil Paşa’nın hatıralarının yayımlanacağı müjdesini veren bir gazetecinin takdim yazısı ile başlar. Hatıraları yayımlayacak kişi Hikmet Müberra’dır. Kemal Tahir, Şevket Süreyya adına telmihen ses taklidi yapar ve onu bu adla kurgular. Ayrıca Hikmet Müberra adında ince bir alay/târiz vardır. “Hikmet”, bilgelik; “müberra” ise arınmış anlamına gelir. Kemal Tahir, pek çok farklı türde eser veren Şevket Süreyya’nın bu kelimelerle -özellikle bilgelikle- tam tersi özelliklere sahip olduğunu düşünür ve hatta düşüncesini kinayeli bir şekilde takdim kısmında iki kez vurgular: “Büyük âlim ve bilgin ve de gayet büyük yazar ve çizer ve de örneksiz düşünür ve mütefekkir arkadaşımız Hikmet Müberra (...)” (2005a: 137); “Girişi okuyanlar ne yaman bir tarihçi, biyograf, bibliyograf hatta anadan doğma hikâyeci, romancı ve şair karşısında bulduklarını hayretle, ibretle, hatta dehşetle görecektir.” (2005a: 138). Bunun yanında Kemal Tahir’e göre Şevket Süreyya Aydemir’in anlatacakları, Halil Paşa’yla ilgisi olmayan birtakım boş sözlerden ibarettir. Şevket Süreyya Aydemir okurda tarihin

karanlık kalmış bazı kısımlarını aydınlatacağı hissini uyandırmaya çalışırken sürekli olarak konunun dışına çıkar:

"(...) Hikmet Müberra üstadımızın usta ve üstat ve gayet parlak kaleminden okuyacağımız bu anılar size, Ayıntap kebabçılığımın ve de Urfa tandırcılığımın ve de ayrıca Erzurum, Erzincan, Kayseri, Sivas püryançılığımın ve de dünyaya nam salmış milli şiş kebablarımızla dönerkebablarımızın folklorlarını, tarihlerini derinlemesine ve genişlemesine anlatacağı gibi, birtakım gizli gerçekleri meydana vuracağından hamiyetli okurlarımıza gururdan ve sevinçten gözyaşları döktürecekler." (2005a: 137).

Hikâyenin takdim kısmında Halil Paşa'nın hatıralarının güvenilirliği meselesi üzerinde de durulur. Bu mesele eserin tarihî bir kaynak olarak kullanılıp kullanılamayacağı açısından bir tereddüt oluşturmakta ve okurda şüphe uyandırmaktadır. Gazeteci, Hikmet Müberra'nın Halil Paşa'nın hatıralarına ön söz, giriş, başlangıç ve açıklama bölümleri yazacağını söyler: *"Üstat Hikmet Müberra gazetemiz yazı kurulunun aylar süren yalvarmalarına dayanamayarak ortalığı velveleye verecek bu anıların şana layık bir ön söz ve de bir giriş ve de bir başlangıç ve de bir açıklama kaleme almayı lütfen kabul etmiştir."* (2005a: 137-138). Bu durumda hatırat Şevket Süreyya Aydemir'e ait olan kısımlar büyük bir hacim oluşturacak; hatta açıklama gibi bir müdahale göz önünde bulundurulduğunda Halil Paşa'nın ifadeleri gölgede kalacaktır.

Kemal Tahir'in buradaki vurgusu doğrudan doğruya Halil Paşa'nın hatıralarının niteliği ile ilgili olumsuz bir arka plana sahiptir. Başta da ifade edildiği gibi Halil Paşa'nın hatıraları 1967 yılında tefrika edilmiştir. 1972 yılında M. Taylan Sorgun'un kitap olarak hazırladığı baskının "Giriş" yerine konulan "Açıklama" kısmında ise şu ifadeler yer alır: *"Bu kitapta ise, sürekli devrimlerin başlatıcısı durumunda olan İttihat ve Terakki'nin siyasi ve aktif liderlerinden Halil Paşa'nın anıları yer almaktadır. Kitap tümü ile Halil Paşa'nın anlattıklarıdır."* (1972: 5). Halil Paşa'nın hatıralarını 1967'deki Şevket Süreyya Aydemir'in tefrikalarını esas alarak hazırlayan Erhan Çifci, kitabının ön sözünde hatıraların baskılarıyla ilgili çelişkiye de dikkat çeker ve araştırmaları sonucunda sorunu bütünüyle çözüme kavuşturur. Erhan Çifci'nin belirttiğine göre, M. Taylan Sorgun'un hazırladığı kitabın sonraki baskılarında yukarıdaki ifade yazarı tarafından kaldırılarak, *"(...) Bu kitap Halil Paşa'nın anıları ve benim yaptığım araştırmalar sonucunda ortaya çıkan belgelere dayanılarak ve bunlara bir üslûp verilerek yazılmıştır."* (2018: 11) açıklaması yapılır. Bunun yanında Halil Paşa'nın hatıralarını yazdırdığı Necdet Özgelen, hatıraların aslının Şevket Süreyya Aydemir'in hazırladığı tefrikadan daha kısa olduğunu ve asıl metnin Şevket Süreyya Aydemir tarafından açıklamalarla genişletildiğini söyler. Necdet Özgelen'e göre, M. Taylan Sorgun'un hazırladığı baskı, Şevket Süreyya Aydemir tefrikasının genişletilmiş ve hatta tahrif edilmiş hâlidir (Çifci 2018: 9-11).

Burada sözü edilen tereddütler, şüpheler ve iddialar Halil Paşa'nın hatıralarının bizzat kendi kaleminden çıkmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir, hiç

şüphesiz ki bahsi geçen tereddütlerin, şüphelerin veya ortaya atılan iddiaların peşinde değildir. Onun üzerinde durduğu mesele, Halil Paşa'nın hatıralarını kendisinin yazmaması sebebiyle, Şevket Süreyya Aydemir'in mevcut metni dilediği biçimde - uzun takdimlerle, açıklamalarla vb.- yayımlamasıdır. Başka bir deyişle Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir'in hatıralara müdahalesine karşı çıkmaktadır.

Kemal Tahir, takdim kısmından sonra asıl parodinin yapıldığı bölüme geçer ve Hikmet Müberra'nın; yani Şevket Süreyya Aydemir'in ağzından konuşur. Şevket Süreyya Aydemir, Halil Paşa'nın hatıralarına yazdığı takdimin başında hatıraların tefrika edileceği *Akşam* gazetesine kısa bir cümleyle şükranlarını sunar: "*Akşam gazetesinin size sunduğu 'Halil Paşa'nın Hatıraları' için benden bazı yazılar istendiği zaman çok duyulandım. Çünkü rahmetli Halil Paşa'yı (Halil Kut) tanımışımdır.*" (Çıfci 2018: 13). Kemal Tahir ise işe bu kısa teşekkürü alaya almakla başlar ve hem hikâyede *Haber* gazetesi olarak zikrettiği *Akşam* gazetesini hem de Şevket Süreyya Aydemir'in gazeteye olan minnettarlığını küçümser:

"Önce okuyucularına şunu peşin peşin söylemeyi bir namus borcu bilirim ki bana ve de rahmetli vatanperver, milletsever, Şaban Paşa Hazretleri'ne anılarımızın gün yüzüne çıkması, tarihe mal olması fırsatını verdiğinden dolayı, dünyanın en çok satan değilse bile -bilimde abartmanın payını iyi ölçmedikçe bilim adamı olunamayacağını bilenlerdeniz- en çok kullanılan Haber Gazetesi'ne, onun bilgili sahibine, genel yazı işlerini idare eden sevimli müdürüne, müdür yardımcısından kapıcıya, başmürettepten makinist çırağına kadar teşekkür etmeyi borç bilirim. Bu arada, başbayii, dağıtıcı Türk çocuklarını, iadeleri boyayıp Mişon Efendi'ye satan idare müdürünü bu boyalı sayılardan memleketi türlü çeşitli yararlandıran Mişon Efendi'yi inkılaplarımız sayesinde yanında çalıştırabildiği kesekâğıdı yapıcısı Türk bayanlarını tebrik ederim. Şimdi böylece borcumuzu ödeyip ferahladıktan sonra, Allah'ın inayeti ve de Şaban Paşa'mızın kerametiyile yazımıza başlayabiliriz. El bizden, başarı siz okurlarımızdandır. Büyüklerinizin ellerinden küçüklerinizin gözlerinden öperim. Geleneklerine bağlı olmayan Türk değildir. Türk olmayana da sözüümüz yoktur. Sağ olun, var olun! Allah ne muradımız varsa versin!" (2005a: 138).

Özellikle son cümlesiyle dilenci duasını andıran bu bölümde hikâyenin bütünündeki kurguyu ve anlatımın ilerleyişini belirleyecek iki mesele üzerinde durulduğu görülür. Bu meselelerden birincisi Türklük, ikincisi ise Şevket Süreyya Aydemir'in bilim adamlığıdır. Kemal Tahir, Türklük vurgusu üzerinden Şevket Süreyya'nın Türkçü/Turancı yönünü alaya alır. Söz konusu alay, hikâyenin ilerleyen sayfalarında da kendisini gösterir. Kemal Tahir'e göre Şevket Süreyya Aydemir aslında Türkçü/Turancı değil, dünya görüşünü yaşadığı devrin şartlarına göre belirleyen "her devrin adamı" bir kimsedir. Yine buna bağlı olarak Türkçülük/Turancılık bahsinin devamında Şaban Paşa'nın Kürt olduğunu söylerken "bölücülük" yapma niyetinde olmadığını da vurgulamaktadır: "*Yalınayak başıkabak sözünden sevgili okurlarımız sakın küçültücü anlamlar ve de bilhassa, bölücü sapık akımlara iltifat ettiğimiz anlamını çıkarmasınlar.*" (Kemal Tahir 2005a: 138-139). Sonrasında ise dünya görüşünü açıkça şöyle özetler: "*Bizi yakından tanıyan okurlarımız, cumhuriyetçi,*

laik, halkçı, devletçi, sırasında liberal cumhuriyetçi, arada bir de, ılımlı toplumcu olduğumuzu bildiklerinden, iktidara gelmedikçe hiçbir yobazlıkla uzaktan yakından hiçbir ilintimiz bulunmayacağına Allah için tanıklırlar." (Kemal Tahir 2005a: 140). Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir'in bilim adamlığının da hayata ve meselelere bakışından farklı olmadığını düşünür. Örnek verilecek olursa Şevket Süreyya Aydemir, yaşadığı zamanın ve içinde bulunduğu şartların durumuna göre kitaplarının baskılarında da birtakım radikal değişiklikler yapar:

"Bu üçüncü baskılar eski iki baskının tıpkı basımı olmayacak, unuttuklarımızı da kapsayacak ayrıca yeni durumlara göre değişmelere uğrayacaktır. Bilim kitabı dediğiniz de zaten donmuş bir kalıp, bir dogma olmayıp her duruma göre değişen, her damara göre şerbet veren bir alettir. Bunu başka türlü düşünmek, hâşâ huzurunuzdan sapık ideolojilere sapmak olur ki, biz, böyle sapıklıklardan uzak bulunduğumuzu, burada adının edilmesi gerekmeyen resmi makamların resmi belgeleriyle çok şükür defalarca ispatlamış bulunuyoruz!" (Kemal Tahir 2005a: 139)

Kemal Tahir'in ifadelerine göre Şevket Süreyya Aydemir'in bilimsel kategoride kabul edilen eserlerinde bir sorun daha dikkati çekmektedir. Şevket Süreyya Aydemir, kaleme aldığı metinlerde her fırsatta sözü kendisine getirir. Hatta satır aralarından sürekli olarak kendi şahsını ve sahip olduğunu düşündüğü dehayı över. Bu noktada Kemal Tahir, Halil Paşa'nın hatıralarına yazılan takdim bölümünün dışına çıkıp yazarın otobiyografisini, yani *Suyu Arayan Adam*'ı parodisine dâhil etmekte ve eserin "Bir Çocuk Ruhunun İlk Dokuları" ile "Bir İmparatorluk Masalı" başlıklı bölümlerine telmihte bulunmaktadır. Bahsedilen iki bölüm Şevket Süreyya Aydemir'in doğumu ve çocukluğu ile ilgilidir. Kemal Tahir buradaki bazı ifadeleri ve yazarın kendi çocukluğuna dair anlattığı bazı unsurları abartarak gülünçleştirir. Hatta bu durumu sık sık tekrarlayarak metnin satır aralarına yerleştirmeyi, anlatımın bütününe hâkim kılmayı tercih eder. Söz konusu parodiye birçok örnek vermek mümkün olmakla birlikte aşağıdaki alıntı yazarın konuya yaklaşımını, tavrını ve üslûbunu büyük ölçüde yansıtmaktadır:

"Biz henüz validemizin karında yeniden yeniye kımıldamaya başlamışız. Bu kımıldama meselesini buraya sokuşturmak neden icap etti diyenlere şunu söyleriz ki, işte bu kımiltı sayesinde ki rahmetli pederimiz ana karında çocuk meselesiyle ilgilenmiş, kendisi her ne kadar okuma yazması olmayan, fakat alını açık, namuslu bir esnaf ise de dedelerimiz arasında bir köy imamı bulunması yüzünden okumuşluğa ve de yazmışluğa bilhassa her çeşit yazılı kâğıda saygı duyduğundan, kımiltı meselesini anlamak için kitabı var mıdır, diye merak etmiş, zamanın vilayet müftüsüne başvurarak kitabı bulmuş, bir bilene okutup doğacak oğlanın -dikkat isterim oğlan deniyor- bazı çıkıntılardan belli olacağı gerçeğine varıp, karıştırıp araştırıp, iyicene bakıp, millete yararlı adam geldiğini bilip kımiltının vatana faydalı olmak telaşından ve de acelesinden geldiğini anlayarak rahatlamış, krvançla beklemeğe başlamıştır." (Kemal Tahir 2005a: 140).

Yine buradaki durumla ilgili olarak Kemal Tahir, Şevket Süreyya Aydemir'in takdim yazısında sözü sürekli olarak kendi eserlerine getirmesini ve başta *Suyu Arayan Adam* olmak üzere kendi kitaplarını referans göstermesini de alaya alır. Nitekim

takdim yazısının bütününe bakıldığında referansların oldukça fazla olduğu görülür: “Mesela onun Rumeli’de, 1908’de Genç Türkler ihtilâlinde önce dağa çıkışının ve 23 Temmuz 1908’de Manastır’da hürriyet topları patlayınca da bir hürriyet kahramanı olarak Manastır’a dönüşünün hatıralarını kendisinden, Moskova’da nasıl yazmaya çalıştığını Suyu Arayan Adam isimli eserimde anlatırım.” (Çifci 2018: 13); “Suyu Arayan Adam isimli eserimde bütün cepheleriyle anlattığım problemler içinde, o zamanki savaştan ve idealist genç neslin Turan topraklarında bir mücahidi olarak, bana düşeni yapmaya çalışıyordum.” (Çifci 2018: 17); “Bu iki kompleksi ve onların doğurduğu olayları Tek Adam isimli eserimin her üç cildinde işlemeye çalıştığım için burada elbette üzerinde durmayacağım.” (Çifci 2018: 20); “Tek Adam’ın II. cildinde verdiğim bir sahne, onun Enver Paşa’yı izlemek için evvela Trabzon’a yollanan ve sonra Paşa’ya tâ Türkistan’a kadar takip eden bir emniyet memuruna verdiği direktifleri canlandırır.” (Çifci 2018: 21); “Ben oradaki şartları burada fazla işlemeyeceğim. (Makedonya’dan Orta Asya’ya: Enver Paşa isimli eserde bu konular etrafıyla incelenmektedir.)” (Çifci 2018: 21); “Ben, Enver Paşa’yı Suyu Arayan Adam isimli eserimde etrafıyla anlattığım gibi, Bakû Şark Milletleri Kurultayı’nda yakından gördüm.” (Çifci 2018: 21).

Fakat bu durum aslında Şevket Süreyya Aydemir tarafından bir araştırma üslûbu olarak benimsenmiştir ve onun neredeyse diğer bütün eserleri için geçerlidir. Şevket Süreyya gerek araştırmaya dayalı gerekse hatırat/biyografi tarzında bir kitap veya yazı kaleme alırken hem konuların, kronolojilerin, rakam/tablo/rapor/belgelerin keşiştiği bahislerde hem de ayrıntılı bilgi vermek istediği zaman genellikle başka bir eserini kaynak gösterir. Hatta Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa, Tek Adam ve İkinci Adam gibi birden fazla ciltten meydana gelen eserlerde aynı eserin farklı ciltlerine de sık sık göndermeler yapar.

Örneğin Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa’da Tek Adam, İkinci Adam, Suyu Arayan Adam ve Halil Paşa’nın Hatıraları’na; Tek Adam’da Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa, İkinci Adam, Suyu Arayan Adam, Halil Paşa’nın Hatıraları, İnkılâp ve Kadro, Cihan İktisadiyatında Türkiye, Türkiye’de Bütçe Hareketleri, “Türk Parasının Periyodik Dalgalanma Karakteri” (Makale) ve “İnkılâbın İdeolojisi”ne (Konferans); İkinci Adam’da Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa, Tek Adam, Menderes’in Dramı, Suyu Arayan Adam, İnkılâp ve Kadro, Cihan İktisadiyatında Türkiye, Ankara’da Buğday - Un - Ekmek İşleri, Ankara’da Et İşleri, Türkiye’de Demir Çelik Sanayii, Türkiye’de Bütçe Hareketleri, “Plan Mefhumu Hakkında” (Makale), “Açık Bütçeden Mütevazın Bütçeye ve Mütevazın Bütçeden Zengin Bütçeye” (Makale), “Köy Siyasetinde Dönüm Noktası” (Makale), “Anadolu’da 1000 Kombina ve Planlı Köy İktisadiyatı” (Makale), “Orta Yayılda Modern Bir Kombina Numunesi” (Makale), “İstepler Makineleşince” (Makale), “Ormansızlaşan Türkiye’den Yeşil Türkiye’ye” (Makale), “Türkiye’de Köy Birleştirme Hareketi” (Makale) ve “Ben Hissemi Satmam!”a (Makale); Menderes’in Dramı’nda Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa, Tek Adam, İkinci Adam, Suyu Arayan Adam, İhtilâlin Mantığı ve Türkiye’de Buğday - Un - Ekmek İşleri’ne; Suyu Arayan Adam’da

ise başta *Enver Paşa* ve *Tek Adam* olmak üzere *Kırımızı Mektuplar*, *İnkılâp ve Kadro*, *Lenin ve Leninizm*'e atıfta bulunmaktadır.

"Şaban Paşa'nın Hatıraları" hikâyesi dikkatle okunduğunda Şevket Süreyya Aydemir ile ilgili tenkitlere verilen örnekleri artırmak mümkündür. Fakat buradaki tespitlerin metindeki genel bakış açısını büyük ölçüde ortaya koyduğu görülür. Yapılan tenkitlerin ise okuru, Kemal Tahir'in Şevket Süreyya Aydemir'e olan düşmanlığı üzerinde düşünmeye sevk edeceği açıktır. Bu konuda Kemal Tahir'in notları birtakım önemli ipuçları içermektedir. Kemal Tahir notlarında Şevket Süreyya Aydemir'e ilk olarak *Kadro* dergisi etrafında gelişen "Kadro Hareketi" üzerinden yüklenir.³ Yazara hakaret eder ve onu açık hem çetecilikle hem de hırsızlıkla suçlar. Bu suçlamanın temelinde Kemal Tahir'in ima ettiği gibi, hareketin iktidarla birlikte doğması; yani dolayısıyla iktidara yaslanması vardır:

"Gerçek kurtarıcı kadrolar, uyuklarken değil, gerçek kurtarıcı aksiyona yönelmiş toplumlarda, aksiyonla beraber yetiştirilir. Aslında gerçek kadrolar iktidara gelmeden çok önce dünya görüşünü (doktrinini-teorisini bulmuş, onu uzun boylu eleştirmelerle denemiş, ana desteği olan edebiyat ve sanat yolunu açıp yazarlarını ve sanatçılarını yetiştirmiş kadrolardır. (Yoksa kadroculuk, Şevket Süreyya gibi (...) ların yutturmak istedikleri gibi gangster çeteleri gibi kurulmaz. Böyle kurulanlar da salt hırsızlıkta işe yararlar. Nitekim öyle de olmuştur.)" (1992a: 158).

Bir başka eleştiri unsuru Şevket Süreyya'nın İsmet İnönü'ye yaklaşımı ile ilgilidir. Kemal Tahir, İsmet İnönü'nün "*devlet adamı niteliği*"ni madde madde gerekçelendirerek övdükten sonra⁴ Şevket Süreyya Aydemir'in onu "*ikinci adam*" olarak nitelendirmesine karşı çıkar. Bu karşı çıkış sonucunda ise Şevket Süreyya Aydemir ve onun gibiler "*maskara*", "*fikir dolandırıcısı*" olarak nitelendirilir. Eleştiriler çerçevesinde Ahmet Cevat Emre de aynı kategoride ele alınmaktadır:

"Şevket Süreyya gibi maskaraların, İsmet İnönü'yü ikinci adam saymaları, kendilerinin bütün ömürlerinde hak etmediklerini genellikle fikir dolandırıcılığı yoluyla kazanmaya yatkın olmalarındandır.

³ Şevket Süreyya Aydemir Kadro Hareketi'nin başında olduğu için, Kemal Tahir hareketi ve mensupları eleştirirken onu öne çıkarmaktadır. Bununla birlikte Kadro Hareketi'nin iktidara yakınlığı sebebiyle başka aydınlar tarafından da zaman zaman tenkit edildiği görülür: "*Kadro çevresinin baş ideoloğu, hazırlıklarına bir yıl önce Türk Ocağı'nda verdiği bir konferans ve önce CHF örgütüne sunup sonra da Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayımladığı makalelerle başlayan Şevket Süreyya'dır. (...) Tek parti diktatörlüğüne karşı çıkmak şöyle dursun, tersine ondan yararlanmayı umması, Kadro'nun en zayıf tarafıdır.*" (Tunçay 2021: 129).

⁴ Kemal Tahir, İzmir'de Mustafa Kemal Atatürk'e yapılması planlanan suikastı (14 Haziran 1926) ve bunun ardından gerçekleşen olayları anlattığı *Kurt Kanunu*'nda, romanın başkişisi Kara Kemal'e İsmet İnönü'nün bu yönünden bahsettirir ve Cumhuriyet'in idareci kadroları içinde devlet adamı niteliklerine sahip tek kişinin o olduğunu vurgular:

"Bizde, şimdilik, halktan destek görmek istersen, tek şart, iktidara yakın olacaksın... Palavrayla değil, gerçekten... Bunun da bizdeki tek inandırıcılığı, galiba, yalnız ordunun seninle beraber olmasından ibaret. Nitekim, Başvekil'in, Kâzım Karabekir Paşa'yı salverdiği doğruysa, ordu kollamayı, n'apacak, anlamayı düşünmüştür düşünür. Çünkü içlerinde biricik devlet adamıdır." (2005b: 118).

1- *Şevket Süreyya ile Ahmet Cevat Emre (Dilemre) aynı kaynağın kabiliyetsiz mahsulleri... Birisi Kafkasya'da, birisi Meşrutiyet'in ilk günlerinde Bulgaristan'da, aynı teşkilâtı, aynı istihbaratı yapmaya çabalıyorlar.*" (Kemal Tahir 1992b: 41).

Kemal Tahir notlarında son olarak Şevket Süreyya Aydemir'in bizzat görüp tanıdığı ilim adamı Abid Alimov'un düşüncelerine ilgi göstermemesini tenkit eder.⁵ Abid Alimov'un, Osmanlı Devleti'ndeki özellikle toprak mülkiyetine, devlet yapılamasına dair merakı ve incelemeleri Kemal Tahir'in dikkatini çekmiştir. Nitekim bu mesele hem düşünce dünyasında hem de romancılığında çok önemli bir esası oluşturmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan eleştiri, daha çok yazarın durumu yadırgamasının sonucudur:

"- *Şevket Süreyya'nın (Suyu Arayan Adam) kitabında lafını ettiği, genç yaşta ölen Sovyet-Türk bilgini Alimov'un Osmanlılık üstüne (Kapıkulu memur devleti üstüne) söylediklerini incelemek.*
- *Bu sözleri başka Türk sosyalistleri de duymuş olmalıdırlar. Hiç üstünde durmamaları hem çok garip hem de bilim anlayışı bakımından çok acıklıdır. (Hatta Şevket Süreyya'nın bile bunu hiç değerlendirmemesi hazindir.)*" (Kemal Tahir 1992c: 12).

Kemal Tahir'in Şevket Süreyya Aydemir'e düşmanlık beslemesinin asıl sebebi hiç şüphesiz ki aralarındaki ideoloji farklılığıdır. Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*'da belirttiği gibi, zaman içinde Türkçülük/Turancılık'tan sosyalizme, sosyalizmden ise Kemalizm'e kayar. Bu fikir değişimlerini ise gerçekçi olmasıyla ve dönemin şartlarını her zaman göz önünde bulundurmasıyla -Kemal Tahir'in, Şevket Süreyya Aydemir'in her devre ayak uydurması olarak yorumladığı husus- açıklar. Örnek verilecek olursa Türkçülük/Turancılık ideolojisini terk edişini Türk Ocakları çerçevesinde şu cümlelerle özetlemektedir:

"*Vaktiyle mektep bizi, ilk hayata ateşli bir Turancı olarak atmıştı. Sonra Turan için ve Turan topraklarında çetin mücadele yılları yaşamıştım. Gerçi bu davanın, benim için ve bu ocağın onu ortaya koyduğu şekilde, artık bir çekiciliği yoktu. O şekilde Turancılık, bir fantezi, yahut bir ütopya idi. Realitelerin terazisine konulduğu zaman hiçbir sıklet arz etmiyordu. Bu neticeye ve hükme, yıllarca süren madde ve ruh mücadelelerinden ve bir sıra hayal kırıklıklarından sonra varmıştım.*" (Aydemir 2022: 365).

Şevket Süreyya Aydemir'in Kemalizm'i benimsemesi, devlet güdümündeki veya kontrolündeki ekonomik liberalizmi benimsemesiyle eş değer ve eş zamanlıdır. Suyu Arayan Adam'ın sonunda devlet hakimiyetinde ve korumasındaki bir ekonomik ilerleyişe vurgu yapılırken şahsî teşebbüse de şartlı olarak geçit verilip kapitalizme açık kapı bırakılması bu açıdan son derece dikkat çekicidir: "Ziraatta, sanayide, ticaretle hususi teşebbüsün yapabileceği her şeyi hususi teşebbüse bırakma ve onu korumakla beraber, devletin de kendi yapabildiği ana işleri ele alması lâzımdı. Bir sosyal devlet, daha doğrusu

⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*'daki ifadelerine göre, daha önce uzaktan gördüğü Abid Alimov'la Tiflis'te tanışma imkânı bulur. İlk olarak onun dış görünüşünden ve etrafındaki söylentilerden bahseder. Daha sonra Abid Alimov'un Osmanlı Devleti'ne olan merakının, kendisiyle Tiflis'te tanıştıkları zamana rastladığını söyler. Abid Alimov, Şevket Süreyya Aydemir ile konuşması sırasında onu Sovyet İhtilâli'nin mantığını kavrayamamakla suçlar. (2022: 186-188).

bir sosyal milliyetçilik nizamıydı. Bu ne bir topyekûn sosyalizm, ne de totaliter bir devlet kapitalizmi idi." (Aydemir 2022: 365).

Buna karşın Kemal Tahir, Türkiye özelinde bütün Doğu toplumlarının süreç ve ödevlerini de göz önünde bulundurarak bahsi geçen coğrafyanın ekonomik kimliğini Karl Marx'ın tabiri olan Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) ile açıklamaya çalışır. Tavır bakımından onu sosyalist dünya görüşüne sahip bir aydın ve yazar olarak tanımlamak gerekir.⁶ Ayrıca Kemal Tahir, kendi tabiriyle "Batılaştırma" yolunda giriştiği mücadele, bu bağlamda gerçekleştirdiği inkılablar ve esas aldığı ekonomik politika sebebiyle Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili eleştirel bir tutum içindedir. Bahsedilen eleştirel tutumun bir sonucu olarak onu, Batı'yı örnek alan -Batılı olmanın gereklerini yerine getirmeye çalışan- herkes için söylediği gibi -Doğu'nun, kapitalist Batı'ya karşı tek savunucusu olarak gördüğü- Osmanlı Devleti'nin "tasfiye"sinden sorumlu tutar ve dolayısıyla emperyalizme yardımcı olmakla suçlar.⁷

Kemal Tahir, Seçkin Sevim'in de belirttiği üzere, "solcu aydınların yıpratıcı eleştirileri karşısında savunmaya çekilmek yerine, şiddetli bir karşı hücumla mukabele etmeyi yeğlemiştir. Bu karşı hücum stratejisi, sadece hakaret sınırlarına yaklaşan öfkeli eleştirilerden ibaret değildir. Yazarın Türk solu hakkındaki değerlendirmelerinin arka planında, Türkiye'nin ve Türk insanının gerçeklerine dayanan bir 'yerli sosyalizm' anlayışı vardır." (2004: 78). Şevket Süreyya Aydemir, her ne kadar Kemal Tahir'i hedef alan bir tartışma başlatmamış olsa da onunla ortak konularda (ekonomi, tarih, siyaset vb.) radikal anlamda çelişen görüşler ortaya koyduğu için benzer sertlikte eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin de temelinde yine Kemal Tahir'in "yerli sosyalizm"e olan inancını koruma düşüncesinin oluşunu söylemek mümkündür.

Şevket Süreyya Aydemir'in Eserlerinin Tenkidi

Kemal Tahir, "Şaban Paşa'nın Hatıraları"nda Şevket Süreyya Aydemir'in şahsını eleştirirken aynı şekilde eserlerini de alaya almaktan geri durmamıştır. Eser eleştirisi bağlamında ilk olarak Şevket Süreyya Aydemir'in ağzından biyografik çalışmalarının arkasının geleceğinin müjdesi verilmektedir. Kemal Tahir bu müjdeyi verirken hem

⁶ Ercan Yıldırım, Kemal Tahir'in sosyalizmle ilişkisini "aşamalı sosyalizm" terimi etrafında kısaca şöyle açıklar: "Kemal Tahir'in sosyalist kimliği elbette militan, marjinal ya da Ortodoks Marksist ve sosyalistlerden çok daha farklı olsa da nihayetinde 'aşamalı sosyalizm' fikrinin temsilcilerinden biri yapmaya yeter de artar bile. Türkiye'nin sosyalist bir yöne evrilmesi konusunda Stalinist, Maoist harici modellerin iğreti durduğunu bilecek kadar entelektüel olan Kemal Tahir, Osmanlı gerçeğini, etnik ve mezhep kimliklerini ciddi okumalara kavuşturarak anlamaya çalışırken esasında bir 'tarih inşası'nı yerine getirmiş olur." (2017: 63).

⁷ Kemal Tahir, Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki istikametini esas alarak bu konudaki fikirlerini notlarında kısaca şöyle dile getirir: "Mustafa Kemal'le Anadolu Türk halklarının münasebetini inceleyenler, Anadolu Savaşı Başkomutanının bu halklara zaferle beraber hediye ettiği şerefi, kendine güveni, gururu da hesaba katmalıdırlar. Mustafa Kemal, Osmanlı kadrosu içine yerleştikten sonra da, bu ikramının karşılığını Anadolu halklarından görmüştür. Anadolu halklarının kabul etmediği, kabul etmek istemediği şey, bu Mustafa Kemal'in, tek parti şefi olan ve Osmanlı jandarmasını sürdüren adamla karıştırılmasıdır. Burada değişen, Anadolu Türk halkları değil, esefle söylemeli ki Atatürk'e dönen Mustafa Kemal'dir." (1992b: 77).

Şevket Süreyya Aydemir'in çalışma prensipleri ve kaynaklarıyla dalga geçer hem de eser ortaya koyarken "millilik" örneğinde ideolojiyi öncelediğine vurgu yapar:

"(...) Elaziz mahkeme kayıtlarında, Ankara Başvekalet Arşivleri'nde ayrıca burslu gezilerden yararlanarak İngiltere'nin Britiş Müzeum, Vaşington'un milli kitaplıklarında yaptığımız derin bilimsel araştırmalar sonucu, sığırtmaç milleti, yalınmayak başıkabak olmayınca katiyen ilerde, başıbozuk paşalığını ele geçiremeyeceği gerçeğine vardık ki hazırlamakta olduğumuz, Haydar Paşa, Davut Paşa, Kasım Paşa ve de Kocamusta Paşa gibi her biri milli gururumuzu göklere çıkaran paşa efendilerimizin romanlaştırılmış hayatlarında bu bilimsel gerçekler ayrı ayrı, tekrar tekrar ispatlanacaktır." (2005a: 139).

Kemal Tahir sonrasında Şevket Süreyya Aydemir'in Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü biyografileri ile otobiyografisinin adlarını değiştirerek verir: "Okurlarımızdan özür dileyerek şunu da hatırlatmayı bir bilim borcu biliriz ki bundan önce yayımladığımız, Tek Bir Adam, Tek İki Adam ve de naçiz yaşantımızın ışığında, ilkçağları, ortaçağları yeniçağları aydınlatan, Koka Kola'yı Arayan Kişi adlı eserimizde, zaten başka bir şey de yapmış değiliz." (2005a: 139). Anlaşılaacağı üzere Tek Bir Adam, Mustafa Kemal Atatürk'ün biyografisi olan *Tek Adam*; Tek İki Adam, İsmet İnönü'nün biyografisi olan *İkinci Adam* ve Koka Kola'yı Arayan Kişi, Şevket Süreyya Aydemir'in otobiyografisi olan *Suyu Arayan Adam*'dır. Burada özellikle "Koka Kola'yı Arayan Adam" adlandırması dikkat çeker. Kemal Tahir bu yolla sembolik bir şekilde yazarın zaman içindeki liberalleşmesini kast etmektedir.⁸

Bununla birlikte Şevket Süreyya Aydemir'in sosyalizm taraftarlığına da değinilmeden geçilmez. Şevket Süreyya ile Vladimir Lenin tanışıklığı hatırlatıldıktan sonra onun, Lenin ile ilgili beş ciltlik bir eser hazırladığı söylenir. Beş cilt vurgusu, yazarın biyografilerinin fazla ciltlerden oluştuğunu ima eden bir alaydır. Ayrıca hatırlatmak gerekir ki Şevket Süreyya Aydemir; Sadrettin Celâl Antel, Luzovsky, Pierre Pascal ve Zinoviev ile birlikte *Lenin ve Leninizm -Hayatı, Şahsiyeti Hakkındaki Mütalaalar-* adlı bir kitapçık da hazırlamış ve bu kitapçık 1924 yılında Cihan Biraderler Matbaası tarafından basılmıştır: "(...) dünyanın en domuz materyalistlerinden olduğu artık dünyaca bilinen, büyük dostum Lenin bana, Moskova'daki bir sohbet konuşmasında, mucizeler de materyalist olaylardır. Bunu böylece bilesin ama, ayaktakımına sakın duyurmayasın, demiştir. Biz bu meseleyi yakında yayınlayacağımız *Omuzdaşım Lenin* adlı beş ciltlik eserimizde, etraflıyla açıklayacağız." (Kemal Tahir 2005a: 140-141).

⁸ Coca-Cola, Amerikan kökenli bir içecek olarak yazarlar ve şairler tarafından zaman zaman kapitalizmi veya liberalizmi temsil edecek şekilde kullanılmıştır. Örnek verilecek olursa Sezai Karakoç'un "Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine" başlıklı şiirinde Roma'nın kültürel-siyasi dönüşümü ve kendi benliğini yitirmesi Coca-Cola ve votka üzerinden anlatılmaktadır. Bu şiirde Coca-Cola kapitalistleşmeye karşılık gelirken votka, Sovyetleşmek; yani sosyalistleşmek demektir:

"Ama Roma

Kendi kendini inkâr edip durmakta

Buz gibi eriyerek

Bir kokakola

Veya bir votka bardağında" Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., İstanbul 2007, s. 428.

Bunlar dışında Şevket Süreyya Aydemir'in yayımlanması planlanan dört eserinden bahsedilir. İlk eser Hamidiye Alayları Tarihi'dir. Hikmet Müberra, Şaban Paşa'nın Hamidiye Alaylarında at oğlanlığı yaptığını belirttikten sonra Alay hakkında bir kitap hazırladığını söyler. Fakat kitabı "büyüklerinin izin vermesi hâlinde" bastıracaktır. Söz konusu ifadelerin anlamı son derece açıktır. Kemal Tahir'e göre hiçbir konuda iktidarla çelişmeyi veya çatışmayı göze alamayan Şevket Süreyya Aydemir, kitabını da büyükleri olarak nitelendirdiği politikacıların izni dâhilinde yayımlamayı planlamaktadır: "*Bu raporlar da, büyüklerim izin verdikleri takdirde, Hamidiye Alayları Tarihi eserimize koyulacaktır.*" (Kemal Tahir 2005a: 142).

İkinci kitap Parasız Vatansızlık Hiç Olmaz adlı iki ciltlik eserdir. İki cilt vurgusu yine dikkati çekmektedir. Fakat burada asıl ilginç olan kitabın ismi ile yazarın liberalleşmesi arasında bir bağ olmasıdır. Kemal Tahir, belli ki bu kısa cümlelerin Şevket Süreyya Aydemir'in ekonomi ile ilgili yaklaşımını özetlediği görüşündedir: "*Çocuklukta para biriktirmenin ilerde, vatana nasıl, yararlı olduğunu anlatan Parasız Vatansızlık Hiç Olmaz adlı iki ciltlik eserimizi dört gözle bekleyiniz.*" (Kemal Tahir 2005a: 143).

Şevket Süreyya Aydemir, Türkiye'de ekonomi ile ilgili ilk ciddi çalışmaları yapan isimlerden biridir. Bu çalışmalar arasında 1934 yılında Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Ankara'da yayımlanan *Cihan İktisadiyatında Türkiye* gibi bilimsel kitaplar bulunduğu gibi, 1938 yılında Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu tarafından yine Ankara'da yayımlanan *Halk İçin İktisat Bilgisi* gibi ders kitabı niteliğindeki eserler de yer alır. Fakat özetle Kemal Tahir'in bu ve benzeri çalışmaları ileri sürdüğünü düşündüğü kapitalist görüşler sebebiyle kesinlikle ciddiye almadığı anlaşılmaktadır.

Üçüncü kitap Şaban Paşa'nın çavuşu Hamo ile ilgilidir. Hikmet Müberra onun hayatını romanlaştırılarak iki cilt hâlinde yayımlanacaktır: "*Dil bilmez bir de çavuş ki, sonraları çok yakın dostlarımızdan olmuştu. (Zaza milletindedir ve de yakında Zaza Milletinden Çavuş Hamo'nun Kafkasya Destanı adında romanlaştırılmış tarihini iki cilt üstüne ve orijinal fotoğraflarla basacağız.)*" (Kemal Tahir 2005a: 143-144). Hikmet Müberra'nın tasarısı, okura Şevket Süreyya Aydemir'in sıradan kişileri, olayları veya meseleleri abartarak yazdığı izlenimini hissettirmek için söz konusu edilmiştir.

Son kitap ise Kesilen Bel Gücü ve Elektrik Tedavisi'dir: "*İlerde biz bunun çok zararını gördük ve de Romanya'da elektrik tedavisine girmeseydik, erkeklik elden gitti giderdi. Bu hususta Kesilen Bel Gücü ve Elektrik Tedavisi adlı kitabımızı bekleyin.*" (Kemal Tahir 2005a: 144). Kemal Tahir bu kitap adıyla da müstehcenlik ve komiği birleştirdiği gibi Şevket Süreyya'nın ilgili ilgisiz her konuya el attığını ve uzmanı olmadığı alanlarda da hüküm vermeyi alışkanlık hâline getirdiğini anlatmak istemiş olmalıdır.

İttihat ve Terakki'nin Temsilcisi Olarak Halil Paşa ile İlgili Tenkitler

“Şaban Paşa'nın Hatıraları”nda tenkitlerin odağındaki isim Şevket Süreyya Aydemir olmakla birlikte Kemal Tahir, Halil Paşa için de çok sert eleştiriler yapmakta ve onunla ilgili olumlu düşüncelere sahip olmadığını kurgusal çerçevede açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat buna geçmeden önce Halil Paşa'nın, Kemal Tahir'in bazı romanlarında da yer alan önemli bir karakter olduğunu belirtmek gerekir. *Yol Ayrımı*'nda *Vakit* gazetesinin Çorumlu hademesi Hıdır Onbaşı, romanın başkişisi Gazeteci Murat'a, I. Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa, Nuri Paşa ve Halil Paşa ile birlikte İran'ı gezdiğini söyler ve Enver Paşa'nın, İran üzerinden Türkistan'a ulaşma arzusuna/hedefine vurgu yapar:

“Koca Tanrı'ya şükür, derbeder Acem Şahı'ndan, Tebriz'imizi ve de Şiraz'ımızı ve de çevresi cennet başına benzer Urumiye gölümüzü çekip alsa gerektir. Seferberlikte Enver Paşa'mızın kardeşi Nuri Paşa'mızla ve de emmisi Halil Paşa'mızla gezdik, gördük biz oraları... Müslüman yatağı yerlerdir ki, Kızılbaş Acem'in akılsız başına dünyayı dar eden aşiret müslümanı yatağı bir yerlerdir. Hahahay ki ne kadar güzel! Eoet, bunun sonunda Gazi Paşamız, Şah'ın sarayını başına yıkıp, hazinesini askerine yağmalatıp tacını, tahtını belki de top kâküllü avradını omuzlayıp getirse gerek! Bunlar böylecene olmalı ki, ben kas kas gülmeliyim. Çünkü seferberlik sırasında, dini gevşek, imanı bozuk takımı 'Olmaz öyle şey' dedi. Ya bizim alay müftümüz ne buyurduydü buna karşı? 'Enver Paşa'mızın bu yolda fermanı vardır, hem de geri alınmaz tuğralı fermanıdır.' buyurduydü.” (2005c: 14).

Halil Paşa, *Yorgun Savaşçı*'nın önemli karakterlerinden biridir ve mütareke döneminde bir müddet İttihat ve Terakki'nin eski mensuplarından Doktor Münir Bey'in köşkünde saklanır. Doktor Münir, yazarın sözcüsü konumundadır. Dolayısıyla Kemal Tahir, “özellikle İttihat ve Terakki ile ilgili meseleleri, memleketin durumu hakkındaki görüşlerini onun ağzından okuyucuya aktarmaktadır.” (Dere 2019: 342). Halil Paşa, İttihat ve Terakki'nin önde gelen liderlerinden Enver Paşa'nın da amcası olduğu için doğrudan doğruya İttihat ve Terakki'yi temsil eder ve Doktor Münir'in 1915 Ermeni Tehciri, II. Meşrutiyet'in ilanı-II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, İttihat ve Terakki'nin hamlelerini destekleyip işleyiş kazanmasını sağlayan yenilikçi bir kadronun bulunamayışı/oluşturulamayışı, I. Dünya Savaşı'ndaki başarısızlıklar ve benzeri konulardaki eleştirilerine cevap vermeye çalışır.⁹

Kemal Tahir'in, Halil Paşa'yı romanda iyi, şakacı -Doktor Münir'e boyunun kısalığı sebebiyle sürekli olarak “bücür” şeklinde hitap etmesi, İttihatçılardan nefret edip II. Abdülhamid'i seven ve saf bir kadın olan Gülnihal Kalfa'ya İttihatçılık üzerinden takılması örneğinde olduğu gibi- ve vatansever bir karakter olarak çizmesine rağmen İttihat ve Terakki ile ilgili bahislerde genellikle köşeye sıkıştırmak

⁹ Murat Koç'un da belirttiği gibi, “Kemal Tahir İttihatçılarla ilgili bazı gerçekleri ve kendi tezlerini kahramanlarına söyler. Özellikle Halil Paşa'nın ağzından yapılan değerlendirmeler isabetli ve dikkat çekicidir. İttihatçılar'ın savunmasını Halil Paşa yapar. Halil Paşa ve Doktor Münir tecrübeli, hadiselerden ne gibi dersler çıkarılması gerektiğini iyi tespit etmiş insanlar olarak çizilirler.” (2005: 495).

ve güç duruma düşürmek istediği anlaşılmaktadır. Halil Paşa'nın, Doktor Münir'in köşküne getirilmesi meselesini romanın başkışisi Yüzbaşı Cemil'e anlatan Patriyot Ömer'in söyledikleri eserdeki Halil Paşa ve Doktor Münir ilişkisini gösterdiği gibi Halil Paşa'nın ele alınış şeklini de açık bir şekilde ortaya koyar:

"Doktor Münir beni tepeden tırnağa süzdü: 'Merhaba Patriyot!' dedi. 'Oğlum suya düşmüş sıpaya dönmüşsün! Patriyotluk zor geldi galiba...' dedi. Paşa meselesini açtım. Doğrusunu istersen, 'Başka kapıya yallah!' diye kanadı suratıma çarpmasını bekliyordum. Beni içeri aldı, kahve söyledi, 'Sizin Paşa Dayı, son gördüğümde, Kafkasya fatihi idi. Çalımından geçilmiyordu ve de burnundan kıl alınamıyordu. O zamandan bu zamana durum vaziyetlerimiz az biraz değişti gibimedir.' dedi, 'Vatan dediğimiz şu baba çiftliğini har vurup harman savurdular, kumara bastılar hayvanıyla adamıyla...' dedi, 'Gelsin bir hesaplaşalım. Alacaklı mıyız, vereceklî miyiz bilelim. Hey Patriyot oğlu!' dedi. Ben sersemlemişim! O sersenlikle eve döndüm. Dediklerini Paşa'ya bir bir söyledim. 'Haklı bücür herif... N'aparsın!..' dedi. 'Yenilginin hesabını, o patavatsız geveze soracaksa işimiz iş Paşa Dayı!' dedim. 'Keşke bütün soranlar bücür gibi yiğit olsalar' diye başını salladı." (Kemal Tahir 2005d: 108).

Buradan anlaşıldığına göre Halil Paşa, Patriyot Ömer'e verdiği cevapla hatalarını ve haksızlığını kabullenmekle kalmaz, İttihat ve Terakki'yi âdeta fiilî bakımdan fesheder. Romanın ilerleyen sayfalarında Yüzbaşı Cemil'in, Halil Paşa özelinde İttihat ve Terakki subaylarıyla ilgili bir çıkarımda bulunması söz konusu feshi doğrular niteliktedir:

"Yıllarca ordu komutanlıkları yap... Sonra gel bu eski köşke sığın! Her lafı zehirden acı farmason doktorun minneti altında yaşamaya katlan!.. Zor mesele!.. Çok zor mesele... Durakladı. Daha beteri: Sonu yok bu rezilliğin... Bakarsın uzamış gitmiş... Hem de uzar... Bu gidişle, uzayacak da... Çünkü bunlara uçan kuşlar düşman... Yabancılar geçip gitse... Hürriyet İtilafçılar yakalarını bırakmaz! Büyük paşalar boşuna mı savuştu? Barınamayacaklarını anladıklarında sınır dışına atladılar! Bunlar bu açmazdan nasıl kurtulacaklar peki?" (Kemal Tahir 2005d: 125).

Romanda Halil Paşa ile ilgili olarak ayrıntılı bir şekilde olmasa da Mustafa Kemal Atatürk-Enver Paşa-Halil Paşa ilişkisi, Halil Paşa'nın Mustafa Kemal Atatürk'e suikast teşebbüsü ve bundan son anda vazgeçmesi¹⁰, Doktor Münir'in köşküneyken yakalanıp savaş suçlusı olarak Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmesi, buradan kaçırılması

¹⁰ Halil Paşa, hatıralarının sonunda Mustafa Kemal Atatürk ile daha sonraki görüşmelerini anlatırken bu olaydan şöyle söz etmektedir:

"Bu buluşma ve gece sofralarında eski günlerimizi safha safha canlandırdık. Hatta bazen Rumeli'de, Selanik birahanelerinde veya gizli cemiyet içtimalarında olduğu gibi coştığımız, haşarılaştığımız zamanlar da oldu. Bu safhalardan birinde, bir eski hatırayı şöyle canlandırdı:

'Halil Paşa, sen Selanik'te iken bizim İttihat ve Terakki Komitesi tarafından beni öldürmek için sana verilen bir vazifeyi kabul etmiştin, değil mi?'

'Doğrudur Paşam, öyleydi. Ama o vazifeyi eğer ben değil de bir başkası kabul etseydi, siz bugün hayatta olmayabilirdiniz. Ben bu emri ve vazifeyi sizin de bildiğiniz gibi, sizi korumak için kullandım.'

Hakikaten de böyle olmuştu. Bunu o da biliyordu. Bir daha da anlattı. İkimiz de o gençlik günlerimizi yaşamış gibi olduk. Hülâsa, o günler de öyle geçti." (Çifci 2018: 242-243).

üzerinde de durulduğunu belirtmek gerekir. Buna benzer anlatımlar ve vurgular ise Halil Paşa'nın otobiyografisinin kurguya yansımaları olarak ele alınmalıdır.

Damağası'nda Cezaevi Müdürü Celâl Kartal, Savcı Cafer Babayiğit'e kendisini tanıtırken eskiden Enver Paşa'nın onu kıdemli çavuş olarak seçtiğini söyler ve Halil Paşa'dan da bahseder: "Aslında Enver Paşamız kıdemli çavuşlardan seçtiydi bizi, uğurlu sayıdır diyerek kırk bir kişi seçtiydi. Eğer amcası Halil Paşa hazretlerinin dediği doğruysa, peygamberlerde yalan olur Halil Paşa efendimizde yalan olmaz, kırkımızı bulmuş kırk birimizi olgörüüp bulamamış... Bulamaması, çavuş çok ya kendi ölçüsüne uygunu yok..." (Kemal Tahir 2006: 341).

Son olarak Kemal Tahir'in yarım kalan romanlarından *Patriyot Ömer*'de¹¹ de Halil Paşa'nın adı zikredilir. Burada -tıpkı *Yorgun Savaşçı*'da olduğu gibi- yazarın, İttihat ve Terakki içindeki işlevi açısından Halil Paşa'ya önemli bir yer vermek istediği açıktır: "Nuri Bey - Enver Paşa'nın kardeşi - Halil Bey Amcası." (Kemal Tahir 1991: 33); "Halil Paşa'nın yakalanması." (Kemal Tahir 1991: 50); "Halil Paşa'nın Küçük Talât'la firarı." (Kemal Tahir 1991: 51).

Verilen örnekler aslında Kemal Tahir'in Halil Paşa'ya karşı büsbütün olumsuz bir bakış içerisinde olmadığını gösterir. "Şaban Paşa'nın Hatıraları"ndaki durum ise bu bakış açısıyla büyük ölçüde çelişir. Hatta büyük olasılıkla okuru Şaban Paşa'nın, Halil Paşa'yı temsil edip etmediği noktasında şüpheye düşürür. Hikmet Müberra'nın, Şevket Süreyya Aydemir olduğuna dair hikâyenin bütününde birçok somut unsur - eser adları örneğinde olduğu gibi- bulunur. Bununla birlikte Şevket Süreyya Aydemir yazı hayatı boyunca yalnızca Halil Paşa'nın hatıralarını yayıma hazırlamış ve yalnızca bu hatıralar için oldukça uzun bir takdim kaleme almıştır. Bu durumda Şaban Paşa'nın, Halil Paşa olmasından başka bir seçenek yoktur. Akla gelen tek ihtimal - romanlarındaki İttihat ve Terakki eleştirilerinden hareketle- Kemal Tahir'in bu hikâyede Halil Paşa'ya İttihat ve Terakki ile yakın ilişkisi sebebiyle hücum etmesidir.

Hikâyede ilk olarak "Şaban Paşa" adlandırması dikkati çeker. "Şabanlık" argoda "aptallık" anlamına gelir. Aynı kökten türetilen "şabanlaşmak" ise "aptal, alık, şaşkın duruma gelmek, aptallaşmak" demektir. (TDK 2011: 2195). Dolayısıyla Kemal Tahir bu ismi tesadüfen seçmemiştir. Hikâyenin içeriği de göz önünde bulundurulduğunda Halil Paşa'ya böyle bir yakıştırma yapılır. "Şaban Paşa'nın Hatıraları", Şaban Paşa'nın hayatının yukarıda sözü edilen gazeteci tarafından özetlenmesiyle başlamaktadır:

"Bu Şaban Paşa, bildiğimiz asker paşalarından olmayıp resmen başıbozuk paşasıdır. Ve de başıbozuk paşası olduğu için, vatani daha güzel kurtarmıştır. Hayata, Hamidiye Alayları'nda zülüflü atoğlanı olarak atılan ve de gece gündüz gösterdiği türlü çeşitli hünerlerle az zamanda üstlerinin yakın sevgisini kazanan Şaban Paşa, bu alayların

¹¹ Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir. Mustafa Dere'nin de vurguladığı gibi, "Patriyot Ömer muhtemelen en başta şahıs merkezli ayrı bir roman olarak düşünülmüş daha sonra *Yorgun Savaşçı*'da hem karakter yapısı hem de olay örgüsündeki yeri bakımından ayrıntılı olarak işlenince yalnızca notlarda kalmıştır." (2019: 790).

dağılmasından sonra, uzun süre hayvan bakıcılığının verdiği uzmanlıkla sürekçi yamaklığında hemen sivrilmiş, sonunda Dördüncü Ordu'nun en yaman celepbaşlarından olmuştur." (Kemal Tahir 2005a: 137).

Alıntıda görüldüğü üzere, gerçek hayatta Mirliya rütbesine sahip olan Halil Paşa'nın askerliği yazar tarafından küçümsenmek istenmektedir. Bu sebeple Kemal Tahir, Halil Paşa'yı "başibozuk paşası" olarak nitelendirir ve dolayısıyla düzenli ordunun dışına iter. Ayrıca onun II. Abdülhamid Devri'nde asker olduğunu vurgulayarak önce "Hamidiye Alayları'nda zülüflü atoğlanı" sonrasında ise -II. Meşrutiyet'in ilanının sonrası kast edilir- "sürekçi yamağı" ve "celepbaşı" olduğunu söyler. Hepsisi de hayvancılıkla ilgili olan bu mesleklerin hakaret amacıyla dile getirildiği açıktır.

Şevket Süreyya Aydemir, hatıralara yazdığı takdimde "Gagavuzlardan İnen Bir Aile Soyuy" başlığında Halil Paşa'nın soyunun Hristiyan Türklere bağlandığını söyler: "Enver Paşa gibi, gerçi, Halil Paşa da İstanbul'da doğdu. Fakat ailenin kökü İstanbullu değildi. Enver Paşa gibi Halil Paşa'nın da soy kökleri geriye doğru altıncı kuşakta Tuna boyu Gagavuzlarına, yani Hristiyan Türklere bağlanır." (Çifci 2018: 24). Kemal Tahir, bu açıklamayı da es geçmez ve Halil Paşa'yı Hikmet Müberra'nın ağzından -İttihat ve Terakki'nin Türkçülük akımı ile yakın ilişkisini de alaya alarak- sığırtmaçlıktan yetişen bir Kürt olarak zikreder: "Şaban Paşa Hazretleri, 15 yaşına basıp Hamidiye Alayları'nda at uşaklığına girmeden önce, Palu köylerinde yalınayak başıkabak bir sığırtmaç oğlandı. Yalınayak başıkabak sözünden sevgili okurlarımız sakın küçültücü anlamlar ve de bilhassa, bölücü sapık akımlara iltifat ettiğimiz anlamını çıkarmasınlar. Kürt oğlu Kürt olan öksüz yetim sığırtmacın yalınayak başıkabaklığı olağan olup, başka türlüsüne şaşılırdı (...)" (2005a: 139).

Hikâyenin ilerleyen sayfalarında Halil Paşa ile ilgili hakaret amacı taşıyan başka ifadelerle de karşılaşmak mümkündür. Örnek verilecek olursa Hikmet Müberra, Şaban Paşa'nın hayvanların yeminden çalıp yediğini söyler: "Evet, Şaban Paşa Efendi'miz, taolarda hayvan tımar eder, güre atar, köpeklik saikasıyla beylerin tam kan hayvanlarının arpalarından kavurtu yaparak gizlice tıkmırken (...)" (Kemal Tahir 2005a: 142). Bunun yanında Şaban Paşa hayvan kaşağılamakta bütün kapı yoldaşlarını geride bırakır: "Şaban Paşa Efendi'miz, bu sıralar kaşağı sallayıp çingirdatmakta bütün kapı yoldaşlarını geçip hepsini oynatır olmuşken (...)" (Kemal Tahir 2005a: 142). Asker olduktan sonra ise kibirli bir kimse hâline gelmiştir: "Paşamız da o sıra milis binbaşısı nişanlarını yeni takımmıştı. Şişinmesinden yanına varılmıyordu." (Kemal Tahir 2005a: 143). Son olarak Kemal Tahir, hikâyenin bir bölümünde Şaban Paşa'yı Hikmet Müberra'ya hitaben konuşturur. Bu kısa konuşmada alaylı bir şekilde Şaban Paşa'nın Türk olmadığı ve Türkçeyi düzgün kullanamadığı gösterilmek istenir: "Ulla köpek! Sözünü tutmuşam, parayı zapt etmişem! O gün bugündür açlık yok, soğuk yok! Karı tutkunluğu yok, oğlan tutkunluğu yok! Anan öle ve de canına ola!" (Kemal Tahir 2005a: 143).

SONUÇ

Kemal Tahir, “Şaban Paşa’nın Hatıraları”nda Şevket Süreyya Aydemir’in şahsını, eserlerini ve Halil Paşa’yı son derece ağır bir şekilde ve hatta yer yer hakaretle karışık bir üslûpla eleştirir. Kemal Tahir’e göre Şevket Süreyya Aydemir, eserlerinde bilimselliği hedeflediğini iddia etmesine rağmen iyi bir bilim adamı değildir. Çünkü yazdıklarında ele aldığı konudan veya meseleden çok kendisini ön plana çıkarır. En önemlisi de dünya görüşünü, ideolojisini ve meselelere yaklaşımını içinde bulunduğu şartlara göre belirleyip iktidara yaranmak ister. Bu dünya görüşü, ideoloji ve yaklaşım her zaman iktidardaki değişikliklere göre şekillenir. Halil Paşa ise hikâyede -Şaban Paşa adıyla yapılan sembolizasyondan da anlaşılacağı üzere- ahmak bir adam olarak yansıtılır. Köklü bir aile geçmişine ve iyi bir eğitime sahip değildir, ayrıca yeteneksizdir.

Şevket Süreyya Aydemir’in, başta biyografileri olmak üzere yazdığı eserlerle Türk kültürüne ve bilime katkı sunmuş önemli bir entelektüel olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Günümüzde dahi ilgili konularda onun kitaplarının akademik referans alınması bunun en büyük ispatıdır. Aynı şekilde Halil Paşa, Kutü’l-Amare kahramanı olarak tanınmış ve özellikle I. Dünya Savaşı sırasında askerî anlamda büyük yararlıklar göstermiştir. Hikâyenin esas malzemesini ve iskeletini oluşturan, Şevket Süreyya Aydemir’in yayıma hazırladığı Halil Paşa’nın hatıraları ise belli bir döneme ve bazı siyasi, askerî, tarihî meselelere ışık tuttuğu için literatürde dikkat çeken bir kaynak olarak yerini almıştır.

Kemal Tahir’in, Şevket Süreyya Aydemir ve eserleriyle ilgili -gerçekten beğenmediği hususları da göz önünde bulundurmakla birlikte- eleştirel bir tutum içerisinde bulunmasının temelinde dünya görüşü farklılığının olduğunu düşünmek/sezinlemek mümkündür. İncelemede de ifade edildiği gibi, Kemal Tahir “yerli sosyalizm” arayışı içindeyken Şevket Süreyya Aydemir Türkçülük/Turanlık’tan sosyalizme, sosyalizmden ise Kemalizm’e kaymış ve dolayısıyla Kemal Tahir’in emperyalizme hizmet etmekle suçlayıp mücadele ettiği topluluğa dâhil olmuştur. Halil Paşa ile ilgili eleştirilere gelince -hikâyede böyle bir vurguya rastlanmasa da- bunun daha çok bir İttihat ve Terakki eleştirisi olduğu kabul edilebilir. Burada başta *Yorgun Savaşçı* olmak üzere Halil Paşa’nın, Kemal Tahir’in romanlarında daha realist bir kaygıyla ortaya konulmaya çalışıldığını da vurgulamak yerinde olur.

Son olarak Kemal Tahir’in, Şevket Süreyya Aydemir ve Halil Paşa ile ilgili tenkitlerinin niteliğinin veya haklılığının, haksızlığının bu çalışmanın konusu olmadığını belirtmek gerekir. Sözü edilen üç şahıs, ortaya koydukları eserlerle veya hem entelektüel hem de fiilî çabalarıyla tarihsel değere sahip kimseler olarak kimlik kazanmışlardır. Aksini iddia etmek, bilimsel tarafsızlığı görmezden gelmekle eş anlamlıdır. Bu bakımdan “Şaban Paşa’nın Hatıraları”nı da taklit ve komik unsurlarının yerinde-dengeli kullanımını göz önünde bulundurarak Türk

edebiyatında kenarda kalmış en başarılı parodi örneklerinden biri olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABRAMS, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Heinle & Heinle.
- AKTULUM, K. (2004). *Parçalılık Metinlerarasılık*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- AYDEMİR, Ş. S. (2022). *Suyu Arayan Adam*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYTAÇ, G. (1999). *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- CEBECİ, O. (2016). *Komik Edebi Türler -Parodi, Satir ve İroni-*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- CUDDON, J. A. (2013). *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Blackwell Publishing Ltd.
- ÇETİŞLİ, İ. (2014). *Batı Edebiyatında Akımlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DERE, M. (2019). *Kemal Tahir'in Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı-Tema*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- GÖKSEL, N. (2015). "Mesafeler". *Hece*, 220: 59-63.
- GÜMÜŞ, S. (2010). *Modernizm ve Postmodernizm*. İstanbul: Can Yayınları.
- HUYUGÜZEL, Ö. F. (2018). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARAKOÇ, S. (2007). *Gün Doğmadan*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KEMAL TAHİR (1991). *Notlar/Roman Notları 3 Patriyot Ömer, Gülen Azap Çıkmazı* (haz. Cengiz Yazoğlu). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KEMAL TAHİR (1992a). *Notlar/Batılılaşma* (haz. Cengiz Yazoğlu). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KEMAL TAHİR (1992b). *Notlar/Çöküntü* (haz. Cengiz Yazoğlu). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KEMAL TAHİR (1992c). *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçek* (haz. Cengiz Yazoğlu). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- KEMAL TAHİR (2005a). *Zehra'nın Defteri* (haz. Sevgül Sönmez). İstanbul: İthaki Yayınları.
- KEMAL TAHİR (2005b). *Kurt Kanunu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- KEMAL TAHİR (2005c). *Yol Ayrımı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- KEMAL TAHİR (2005d). *Yorgun Savaşçı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- KEMAL TAHİR (2006). *Damağası*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- KOÇ, M. (2005). *Türk Romanında İttihat ve Terakki (1908-2004)*. İstanbul: Temel Yayınları.
- KOÇAKOĞLU, B. (2012). *Anlamsızlığın Anlamı Postmodernizm*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Kütü'l-Amare Kahramanı Halil Kut Paşa'nın Hatıraları* (2018). (haz. Erhan Çifci). İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖZDEMİR, S. (2019). *Modern Türk Romanında Parodi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- ROSE, M. A. (2016). *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern* (çev. Cansu Dikme). İstanbul: Hece Yayınları.
- SEVİM, S. (2004). "Kemal Tahir ve Türk Solu". *Biyografiye Kemal Tahir 4*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 59-86.
- SORGUN, M. T. (1972). *Bitmeyen Savaş*. İstanbul: 7Gün Yayınları.
- TUNÇAY, M. (2021). *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936 (C. 2)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIRIM, E. (2017). "İslamsız Osmanlı ve Türklük Cephesinde Kemal Tahir". *Tezkire*, 60: 61-82.